

ЎЗБЕКИСТОНДА ЕР РЕСУРСЛАРИДАН ФойДАЛАНИШНИ БОШҚАРИШНИНГ ЎЗИГА ХОС МАСАЛАЛАРИ

Муқумов Абдуғани Муратович

*катта ўқитувчи “Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини
механизациялаш муҳандислари институти” миллий тадқиқот
университети Тошкент, Ўзбекистон
e-mail: abduganimuratov59@gmail.com*

Аннотация. Мақолада республикада ер ресурсларини бошқаришнинг мақсади, унга юклатилган вазифалар, бошқарувга асос сифатида қабул қилинган тамойиллар, ер ресурсларидан фойдаланишни бошқариш функциялари таркиби каби масалалар очиб берилган.

Калит сўзлар: ер ресурслари ер тузиш, инновацион технологиялар, иқтисодиёт тармоқлари, агросаноат мажмуаси, тамойиллар, бошқарув функциялари .

Маълумки, қишлоқ хўжалиги Ўзбекистон иқтисодиётининг муҳим тармоқларидан бири ҳисобланади. Бу тармоқ мамлакатимиз аҳолисининг озиқ-овқат маҳсулотларига, қайта ишлаш саноати тармоқларининг эса хом ашёга бўлган талабини қондириш билан бирга, экспорт салоҳиятини мустаҳкамлашнинг истиқболли манбаларидан бири саналади. Шу сабабли,

Республика ҳукумати томонидан сўнгги йилларда ер ресурсларидан самарали фойдаланиш, уларни бошқариш тизимини такомиллаштириш ва ривожлантириш бўйича изчил ислоҳотлар амалга оширилмоқда [1] .

Республика иқтисодиётининг тубдан интенсив ривожланиш йўлига бурилиши, унинг барча соҳа ва тармоқларига илмий-техника тараққиётининг жадал тадбик этилиши, ягона иқтисодий организм сифатида агросаноат мажмуасининг функция қилиши, ер ресурсларидан фойдаланиш ва бошқаришда янги жиддий йўналишларни талаб қилади. Бундай шароитда, ердан фойдаланишни ташқил қилиш, режалаштириш, агросаноат мажмуасининг барча даражасида ресурсларни тежамлайдиган технологияларни жорий этиш, бевосита ер билан боғланган саноат тармоқларида чиқитсиз технологияларни тадбик этишга мулжалланган бўлиши керак. Буни амалга ошириш учун эса ердан фойдаланишни режалаштиришнинг барча тизимларини мақсадга йуналтирилган

ривожланишини, пировадрд натижада эса ер ресурсларини бошқаришнинг яхлит ва самарали тизимини талаб қилинади.

Маълумки, ҳар қандай бошқарув, шу жумладан ер ресурсларини бошқариш ҳам, аник мақсадни назарда тутати. Бунда бошқаришнинг асосий мақсади бўлиб - давлатнинг ягона ер фондини иқтисодиёт тармоқларининг манфаатини таъминлаш учун самарали фойдаланишни ташкил этиш хизмат қилади. Ер ресурсларини бошқариш жараёнида унинг мақсадига мос тарзда қўйилган бир қатор вазифалар ечилади. Бизнинг назаримизда уларнинг асосийлари куйидагиларни ўз ичига олади:

1. Табиат ва жамият конунлари ва уларнинг ривожланиши асосида ижтимоий ер муносабатларини тартибга солиш масалаларини такомиллаштириш.

2. Жамиятнинг барча ишлаб чиқарувчи кучларини ривожланиши ва жойлашиши учун энг яхши шароит тугдириш.

3. Ер ресурслари захираларини ер фонди тоифалари буйича замон ва маконда иқтисодиёт тармоқларига, ер эгалари, ердан фойдаланувчилар ва ер участкалари мулкдорларига оптимал таксимлаш ва кайта таксимлаш.

4. Ер ресурсларини кенгайтирилган такрор ишлаб чиқаришини таъминлаш орқали тупрок унумдорлигини яхшилишини таъминлаш.

5. Хар бир ер участкасини уни мақсадли бириктирилиши орқали оқилона ва самарали фойдаланишини таъминлаш.

Маълумки, давлат томонидан амалга ошириладиган хар қандай харакат маълум бир меъёрлар негизида амалга оширилади. Ушбу меъёрларнинг асосини эса тамойиллар ташкил этади. Шу нуқтаи назардан келиб чиққан ҳолда ер ресурслардан фойдаланишни бошқаришнинг асоси сифатида куйидаги тамойилларни куйиш мақсадга мувофиқ бўлади:

1. Ер ресурсларини бошқаришда сисёсий, иқтисодий, экологик ва технологик ёндошувларнинг бирлиги.

2. Ердан ва бошқа табиий ресурслардан оқилона ва самарали фойдаланиш масалаларини мажмуавий ечиш.

3. Ер ресурсларидан фойдаланиш бошқаришда қишлоқ хўжалигининг табиий мослашуви жихатидан ерларни районлаштирилганлигини ҳисобга олиш.

4. Иқтисодиётнинг турли тармоқларида ер ресурсларининг восита сифатида вазифасини ҳисобга олиш.

5. Қишлоқ хўжалиги учун мўлжалланган ерларнинг, энг аввало сугориладиган ерларнинг алоҳида муҳофаза этилишини, кенгайтириб

борилишини ҳамда улардан қатъий белгиланган мақсадда фойдаланишни таъминлаш.

Кўпчилик аграр-иқтисодчи олимларнинг [2,4,6] фикрига кўра ер ресурсларидан фойдаланишни бошқариш маълум бир функциялар ёрдамида амалга оширилади. Мисол учун, проф. А.С.Чертовицкий ва А.К.Бозоровларнинг фикрича улар кадастр ахборот таъминоти ва иккита кичик тизим : ер муносабатларини тартибга солиш ва ердан фойдаланишни бошқариш функцияларидан ташкил топади. Бунда шуни эътиборга олиш керакки маълум бир функциялар бир вақтнинг ўзида иккала кичик тизимда ҳам фойдаланилиши мумкин (1-расм) [3]. Мисол учун, ердан фойдашишни иқтисодий бошқаруви ва ердан фойдашишни самарадорлигини баҳолаш функциялари.

1-расм. Ер ресурсларидан фойдаланишни бошқариш функциялари таркиби

Тизим таркибига киритилган функциялар бошқарувнинг самарасини таъминлаши учун уларга аниқ вазифалар юклатилган. Жумладан, **Ер муносабатларини тартибга солиш функциялари тизимида:**

Ер қонунчилигини такомиллаштириш функцияси бевосита ер ресурсларини фойдаланиш учун бериш, ундан фойдаланиш ва муҳофаза қилиш соҳасида юзага келадиган ижтимоий муносабатларни тартибга солувчи қонунчилик ҳужжатларини такомиллаштиришни таъминлайди.

Ердан фойдаланишни прогнозлаш функциясига бўлган талаб иқтисодий тармоқлари ва ижтимоий соҳаларда ер ресурсларидан фойдаланиш зарурияти билан изоҳланади. Ушбу функция табиат ва жамиятнинг иқтисодий ривожланиш қонунларига мос равишда мамлакатда амалга ошириладиган иқтисодий ислохотлар ва бозор иқтисодиёти шароитида ер ресурсларидан фойдаланиш хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда амалга оширилади

Ер фондини тақсимлаш ва қайта тақчимлаш функцияси - ўзида давлатнинг узоқ муддатга ер ресурсларидан фойдаланишга оид давлат сиёсатини ақс эттирганлиги сабабли бошқарувнинг муҳим функцияларидан бири ҳисобланади. Келажакда ер ресурсларидан иқтисодий, ижтимоий ва экологик самарага эришиш мақсадида фойдаланишни илмий башоратлаш унинг мазмунини ташкил этади.

Ердан фойдаланишни бошқариш функциялари тизимида:

Ер тузиш - ер ресурсларидан фойдаланишни ташкил қилиш ва бошқаришнинг муҳим функцияларидан бири ҳисобланади. Ер тузиш ер ресурсларидан самарали фойдаланиш мақсадида ҳудудларни ташкил этишга қаратилган таркибига лойиҳа-қидирув, съёмка ва изланиш ишлари қиладиган тадбирлар тизими эканлигидан ташқари ердан фойдаланиш тизимининг муҳим таркибий қисми ҳам ҳисобланади.

Ерга оид низоларни ҳал қилиш функцияси ер ресурсларидан фойдаланишнинг муҳим функцияларидан бири ҳисобланади. Унга бўлган объектив талаб ер эгалари, ердан фойдаланувчилар, ижарачилар ва ер участкалари мулкдорлари томонидан ерга оид қонунчилик ҳужжатларининг бузилиши сабабли юзага келадиган низоларни ҳал қилиш билан изоҳланади.

Ерларни қайта тиклаш функцияси ер ресурсларидан бевосита ишлаб чиқариш жараёнида фойдаланувчи вазирликлар ва давлат қўмиталарининг вазифаларига қиради. Ушбу функция ер ресурсларини тўлиқ қайта

тиклашнинг якуний босқичи ва иқтисодий, ижтимоий ва экология соҳаларида ер ресурсларидан оқилона ва самарали фойдаланиш асоси хисобланади.

Ер ресурсларидан оқилона ва самарали фойдаланишни рағбатлантириш функцияси ер ресурсларидан оқилона ва самарали фойдаланишни ташкил этишлари учун ердан фойдаланиш субъектларига иқтисодий механизмлар орқали таъсир кўрсатади.

Ердан фойдашишни иқтисодий бошқаруви функцияси иқтисодиёт тармоқлари, фаолият соҳалари, ердан фойдаланиш субъектлари ўртасида ер ресурсларини оқилона тақсимлаш асосида ердан фойдаланиш таркибини оптималлаштириш ҳамда ер ресурсларидан ойдаганиш самарадорлиги даражаси, ерларни қайта тиклаш цикли самарадорлиги ва ипотека тизимини такомиллаштиришни ўз мақсади қилиб кўяди.

Ердан фойдашиш самарадорлигини баҳолаш функцияси тизимли равишда ечиладиган қуйидаги учта вазифани ўз ичига олади: **биринчиси**, ер фонди тоифалари, иқтисодиёт тармоқлари ва соҳалар бўйича ер ресурсларининг тақсимланишини баҳолаш; **иккинчиси**, ердан фойдаланишдан иқтисодий ва бошқа кўринишдаги самара олиш нуқтаи назаридан ер ресурсларидан бевосита (технологик) фойдаланишни баҳолаш; **учинчиси**, ер ресурсларини қайта тиклаш самарадорлигини баҳолаш.

Юқорида келтирилганлардан келиб чиқиб қуйидаги хулосаларга келиш мумкин:

1. Ер ресурсларини бошқариш тизимининг таркиби ва уларнинг вазифалари таҳлил қилинаётганда унинг оддий тадбирлар мажмуи сифатида эмас, балки узвий, яхлит тизим эканлиги хисобга олиниши керак.

2. Ер ресурсларини бошқариш тизимининг самарадорлиги на фақат унинг функциялари самарадорлиги ошиши натижасида, балки унинг таркибидаги барча элементлар тўлиқ хисобга олинган холда ошади. Масалан, ердан фойдаланишни ташкил этиш лойихасининг иқтисодий, ижтимоий ва экологик самарадорлиги, лойиҳа ишланмалари улар учун асос бўладиган тупроқшунослик, геодезик, геоботаник ва бошқа изланишлар материаллари ҳамда ердан фойдаланиш ва муҳофаза қилиш устидан давлат назорати билан узвий боғланган холда амалга оширилсагина ошади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони “Ўзбекистон Республикаси сув хўжалигини ривожлантиришнинг 2020 — 2030 йилларга мўлжалланган концепциясини тасдиқлаш тўғрисида” ПФ-6024-сон 10.07.2020
2. А.Р. Бобожонов., Қ.Р.Раҳмонов., А.Ж. Ғофиров. Ер кадастри// Дарслик. ТИМИ нашриёти, 2008. 212 б.
3. А.С.Чертовичкий, А.К. Базаров. Система землепользования Узбекистана. Фан.2007, 212 с.
4. Волков С.Н. Землеустройство// Учебник. Т 2: Внутрихозяйственное землеустройство. М.: Колос, 2001, 648 стр.
5. S.Avezbayev, S.N.Volkov. Yer tuzish iqtisodi // Darslik. TIMI, 2016. 265 b .
6. А.Муқимов. Yer tuzish asoslari. // Darslik. «ТИҚХММИ» МТУ, 2023. 165 б.

